

Ба Шӯрои диссертациони 6D.KOA-044-и назди Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни»

ТАҚРИЗ

ба автореферати роисолаи илмӣ Файзуллоева Мукаррама Маҳмудҷонова дар мавзӯи «Технологияҳои муосири тадриси фанни химия бо дарназардошти муносибати босалоҳият ба таълим», барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.02. – Назария ва методикаи омӯзишу парвариш (химия)

Ҷомеаи муосир ба шахрвандоне ниёз дорад, ки қобиланд мустақилона ва ҷаъолона амал намоянд, қарор қабул кунанд, ҷандирона ба шароитҳои тағйирпазири ҳаёт мутобиқ гарданд. Дар шароитҳои мазкур дар баробари донишу маҳоратҳои хонандагон нишондиҳандаи муҳими сифати таълим мавҷудияти таҷрибаи ҳалли масъалаҳои ҳаётӣ, функсияҳои иҷтимоӣ, маромҳои амалии ҷаъолият, яъне ташақули салоҳиятҳо баромад мекунанд.

Муносибати босалоҳият натиҷаи талаботи навин ба сифати таҳсилот аст. Сохтори анъанавии «дониш-маҳорат-малака» барои муайян намудани мувофиқати хатмкунандаи муассисаи таҳсилоти умумӣ ба дархостҳои ҷомеаи муосир аллақай қифоят намекунад. Ин аст, ки сохтори анъанавӣ мавқеи ҳудро ба салоҳиятҳо воғузур мекунад.

Мақсади муносибати босалоҳият ба таълим бартараф намудани тафовут миёни донишҳо ва ҷаъолияти амалии хонанда мебошад, то ӯ тавонад тавассути донишҳои андӯхтааш масъалаҳои амалияро пурмахсул ҳал намояд.

Масъалаи ташақули салоҳиятҳо, таҷбиқи муносибати босалоҳият ба таълим, ҳусусан ҳангоми таълими фанни химия дар нашриёти илмӣ гуногун баррасӣ мегардад.

Дар бисёр нашриётҳои психологӣ ва педагогӣ низоми сезинагии салоҳиятҳои пешниҳоднамудаи А.В. Хуторский оварда мешаванд. Дар он вобаста ба тақсмоти мундариҷаи таҳсилот ба умумифаннӣ, байнифаннӣ ва фаннӣ намудҳои зерини салоҳиятҳо ҷудо карда мешаванд:

- *салоҳиятҳои қалидӣ* ки ба мазмуни умумии таҳсилот нисбат доранд;
- *салоҳиятҳои умумифаннӣ* ки ба доираи муайяни фанҳо ва соҳаҳои таълимӣ марбутанд;

- **салоҳиятҳои фанни** ки дар нисбати ду намунаи зикргардидаи салоҳиятҳо моҳияти хусусӣ дошта, тавсифи мушаххас ва имконияти ташаккул дар доираи фанҳои таълимиро доранд. Ба гурӯҳи мазкур салоҳиятҳои химиявиро шомил намудан мумкин аст.

Муаллифони дигар, масалан М.А. Белко намудҳои зерини салоҳиятҳо ҷудо мекунад:

Салоҳиятҳои арзишӣ-маъноӣ. Салоҳиятҳо, ки бо тамоюлҳои арзишии хонанда, бо қобилияти ӯ дар самти дидан ва дарк кардани олами ихотакарда, самтгирӣ дар он, нақш ва рисолати худро дарк намудан, қабули қарор алоқаманданд. Салоҳиятҳои додашуда механизми худмуайяннамоии хонандаро дар вазъиятҳои ғайриодӣ таълимӣ ва дигар ғайриодӣ таъмин мекунад. Аз онҳо ҳудуди фардии таҳсилоти хонанда ва барномаи ғайриодӣ ҳаётии ӯ дар умум вобастааст.

Салоҳиятҳои умумифарҳангӣ (маданӣ). Маърифат ва таҷрибаи ғайриодӣ дар соҳаи маданияти миллии ва умумибашарӣ; асосҳои маънавию ахлоқии ҳаёти инсон ва инсоният, нақши илм ва дин дар ҳаёти инсон; салоҳиятҳо дар соҳаи ҳаёти маишӣ, масалан, малақаҳои моҳиронаву самаранок истифода намудани вақти холии хешро дар бар мегирад. Ба ин гурӯҳ инчунин таҷрибаи аз ҷониби хонанда аз худ гаштани тасвири олам дохил мешавад, ки то дарки фарҳангии маданӣ ва умумибашарии олам васеъ мегардад.

Салоҳиятҳои таълимӣ-маърифатӣ. Маҷмӯи салоҳиятҳои хонанда дар соҳаи ғайриодӣ мустақилонаи маърифатӣ, ки унсурҳои ғайриодӣ мантиқӣ, методологӣ ва умумиилмиро фаро мегирад. Ба ин ҷо усулҳои ташкили қарор, мақсадгузорӣ, банақшагирӣ, таҳлил, арзёбӣ, худбаҳодиҳӣ шомиланд. Нисбати объектҳои омӯхташаванда хонанда соҳиби малақаҳои зерини эҷодӣ мегардад: ба даст овардани донишҳо бевосита аз олами ихотакарда, аз усулҳои ҳалли масъалаҳои таълимӣ-маърифатӣ бархурдор будан ва амал дар вазъиятҳои ғайриодӣ. Дар доираи ин салоҳиятҳо талаботи саводнокии функционалӣ муайян мегардад, яъне маҳорати далелро аз таҳмини беасос фарқ кардан, баҳал будан ба малақаҳои ҷиҳатӣ, истифодаи методҳои эҳтимолиятӣ, омӯрӣ ва амалии онҳо.

Салоҳиятҳои иттилоотӣ. Малақаҳои ба даст овардани иттилоот аз фанҳои таълимӣ, соҳаҳои маърифат ва инчунин аз олами ихотакарда. Баҳал будан ба воситаҳои муосири иттилоот (телевизор, магнитофон, телефон, факс, компютер, принтер, модем, нусхабардор ва амалии ин) ва технологияҳои иттилоотӣ (нусхабардории аудио-видеоӣ, почтаи электронӣ, ВАО, интернет). Ҷустуҷӯ, таҳлил ва интиҳоби иттилоотӣ зарурӣ, табиқӣ, нигоҳдорӣ ва интиқоли он.

Салоҳиятҳои иртиботӣ. Дониستاني забонҳо, воситаҳои ҳамкорӣ бо одамону ҳодисаҳои атроф ва дар масофаи дур қарордошта; малакаҳои қор дар гурӯҳ, коллектив, бадад будан ба нақшҳои гуногуни иҷтимоӣ. Хонанда бояд маҳорати муаррифӣ намудани худ, навиштани мактуб, ариза, пур кардани анкета, савол додан, баҳс карданро дошта бошад. Барои азхуд намудани салоҳиятҳои мазкур дар раванди таълим миқдори зарурии объектҳои воқеии иртибот ва воситаҳои қор бо онҳо барои хонандагони синну соли гуногун аз ҳар як фанни таълимӣ марказонида мешавад.

Салоҳиятҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ. Иҷро намудани нақшҳои шаҳрвандӣ, мушоҳидакунанда, интиҳобкунанда, намоянда, истеъмолакунанда, мизоч, истеҳсолкунанда, аъзои оила будан. Дониستاني ҳукуку ӯҳдадорихо дар масъалаҳои иқтисодиёт ва ҳуқуқ, дар соҳаи худмуайяннамоии касбӣ. Ба салоҳиятҳои мазкур масалан, маҳорати таҳлил намудани вазъият дар бозори меҳнат, вобаста аз манфиати шахсӣ ва ҷамъиятӣ амал намудан, аз одоби муносибатҳои меҳнатӣ ва шаҳрвандӣ бархурдор будан дохил мегарданд.

Салоҳиятҳои худтакомулдиҳии шахсӣ ба азхуднамоии воситаҳои худтакомулдиҳии ҷисмонӣ, маънавӣ ва зеҳнӣ, худтанзимнамоии эмотсионалӣ ва худкӯмакрасонӣ равона гаштаанд. Хонанда аз воситаҳои фаъолият ба манфиати худ ва вобаста аз имкноти мавҷудааш истифода мебарад, ки дар худмаърифатнамоии муттасил, инкишофи сифатҳои барои инсонии муосир муҳим, ташаккули маърифати психологӣ, маданияти тафаккур ва рафтор ифода меёбад. Ба салоҳиятҳои мазкур қоидаҳои беҳдошти шахсӣ, нигоҳбонии солимии ҳеш, маърифати ҷинсӣ, маданияти ботинии экологӣ, воситаҳои фаъолияти ҳаётии беҳатар дохил мешаванд.

Мақсади таҳқиқот: ошқор сохтани воситаҳои фарогирии хонандагони муасисаҳои таҳсилоти умумӣ ба машғулиятҳои амалӣ аз фанни химия бо дарназардошти муносибати босалоҳият ба таълим.

Объекти таҳқиқот: раванди таълим, ки ба омӯзиши фанни химия дар муассисаи таҳсилоти умумӣ равона гардидааст.

Предмети таҳқиқот: роҳҳо ва воситаҳои татбиқи технологияҳои таълимии муосир ҳамчун воситаи ташаккули салоҳиятноки табиӣ-илмӣ хонандагон дар дарсҳои химия.

Фарзияи таҳқиқот: Салоҳиятҳои таҳқиқотии хонандагон бомуваффақона ташаккул меёбанд, агар: мушаххасгардонии мафҳуми «салоҳияти таҳқиқотии» хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии дар дарсҳои химия дар шароити таҷдиди мундариҷаи таҳсилот ва муайян намудани тақиб сохторӣ-ҷузъии он ба баланд гардидани маҳсулнокии раванди ташаккули салоҳияти таҳқиқотии хонандагони

муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар дарсҳои химия дар шароити таҷдиди мундариҷаи таҳсилот гардад; дақиқ намудани дараҷаҳо ва шаклҳои заминавии рушди салоҳияти хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар дарсҳои химия дар шароити таҷдиди мундариҷаи таҳсилот боиси мушаххасгардии ҷанбаҳои зерин гардад: мувофиқати мазмун ва шаклҳои ташкили фаъолияти таҳқиқотии хонандагони синнусоли додашуда; муайян намудани номгӯи салоҳиятҳои таҳқиқотӣ; мусоидат ба тағйироти фардии шахс, ки ба фаъолнокии таҳқиқотӣ ва майл доштан ба гузаронидани таҳқиқот дар соҳаи химия марбутанд.

Вобаста ба мақсад ва фарзияи пешниҳодшуда **вазифаҳои** зерини таҳқиқот муайян гардиданд: омӯзиши адабиёт аз рӯи мавзӯи таҳқиқотӣ; асосҳои назариявии муносибати босалоҳиятро омӯхтан; проблемаҳои асосии ворид намудани технологияҳои муосири таълимиро дар тадриси фанни химия омӯхта, хусусиятҳои истифодаи технологияҳои мазкурро дар муассисаи таҳсилоти умумӣ таҳлил намудан; муайян сохтани шароитҳои зарурӣ барои ҷорисозии технологияҳои муосири таълим дар таълими химия бо дарназардошти муносибати босалоҳият; бо мақсади арзёбии муқоисавии истифодаи технологияҳои муосири таълимӣ ҳангоми омӯзиши фанни химия нақшаи гузаронидани озмоишҳои педагогиро коркард намудан; натиҷагирӣ аз корҳои озмоиши педагогӣ ва коркарди тавсияҳои педагогӣ-психологӣ.

Арзиши назариявии таҳқиқот дардақиқгардони мазмуни мафҳуми «салоҳияти таҳқиқотӣ», коркарди амсилаи ташаккули салоҳиятҳои таҳқиқотии хонандагони синни миёнаи мактабӣ дар дарсҳои химия дар шароити таҷдиди мундариҷаи таҳсилот ифода меёбад.

Арзиши амалии таҳқиқот дар имконияти истифодаи натиҷаҳои таҳқиқот дар ташкили фаъолияти илмӣ-таҳқиқотӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ифода меёбад.

Эътимодноки ва асоснокии таҳқиқотро заминаи назариявӣ-методологӣ таҳқиқот, ки дар он методҳои назариявӣ ва таҷрибавӣ (амалӣ) дар якҷоягӣ баромад намуда ба объект, предмет, мақсадҳо ва вазифаҳои таҳқиқот, шароитҳои санҷиши амсилаи коркардшуда, талаботи гузаронидани кори таҷрибавӣ-озмоишӣ, соҳаҳои натиҷаҳои бадастомада мувофиқат мекунанд.

Ҳамин тариқ, автореферати муаллиф ба талаботи «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвонҳои илмӣ»-и Комиссияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Дар маҷмӯъ, метавон иброз намуд, ки диссертатсияи Файзуллоева Мукаррама Маҳмудҷонова дар мавзӯи «Технологияҳои муосири тадриси фанни химия бо дарназардошти

муносибати босалоҳият ба таълим» ба бандҳои 10-12, 14 ва 16-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвонҳои илмӣ (дотсент, профессор), ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26-уми ноябри соли 2016, таҳти №505 ба тасвиб расидааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он Файзуллоева Мукаррама Маҳмудҷоновна сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.02 – Назария ва методикаи омӯзишу парвариш (химия) мебошад.

Такриздиханда:

номзади илмҳои педагогӣ,
дотсент мудири кафедраи технологияи
иттилоотӣ ва методикаи таълими
информатикаи Донишгоҳи давлатии
Бохтар ба номи Носири Хусрав

Файзализода Баҳрулло
Файзали

Имзои Файзализода Б.Ф.-ро тасдиқ мекунам.
Сардори раёсати кадрҳои
ДДБ ба номи Н. Хусрав

Шукурзод Ҷ.А.